

ทุนทางวัฒนธรรมในมิติการท่องเที่ยวชุมชนที่อธิบายผ่านเรื่องเล่า ตำนาน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในวิถีชีวิตชุมชน*

Cultural capital in the dimension of community tourism described through Stories, legends, local history and community way of life

อัษฎาวุธ ศรีหิน (Atsadawoot Srithon)

อุมารินทร์ ตูลารักษ์ (Umarin Tularak)

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Master of Arts in Thai Faculty of humanities and social science, Khon Kaen University

Received: September 07, 2021, Revised: September 30, 2021, Accepted: October 08, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ศึกษาเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เป็นการลงพื้นที่ภาคสนามกับชุมชนโดยตำนานเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 6 คน จากเครือข่ายการบอกต่อเพื่อเป็นศึกษาดำเนินงานทั้งในรูปแบบมุขปาฐะและลายลักษณ์ ด้านพิธีกรรมเป็นการสังเกต เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์การสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมกับการประกอบสร้างทุนทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่าชุมชนได้ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งจากอัตลักษณ์สู่ธุรกิจชุมชน การท่องเที่ยวที่ได้รับการสนับสนุนจากเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน จำแนกออกได้ 7 มิติดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 5) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ 6) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 7) การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เกิดการสร้างรายได้และสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้ยั่งยืนโดยคนท้องถิ่นในชุมชน จนส่งผลให้เกิดเป็นรูปแบบการนำเสนอการท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์

คำสำคัญ : ตำนานและพิธีกรรม การท่องเที่ยวชุมชน แอ่งเทือกเขาภูเวียง

* งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

This research studies Storytelling and rituals in Phu Wiang mountain community, Wiang Kao district, Khon Kaen province by conducting a site visit. For myths, data are collected from data providers in a word of Telling network in order to study myths both in oral and written forms. For rituals, participant observation and non-participant observation are employed in order to be used as a database for analyzing cultural interpretation and for constructing cultural capital for tourism support in various dimensions.

From the study, it was found that the community used cultural capital to promote tourism in order to strengthen the community from identity to community business. Tourism is supported by tales, legends, local history. and the way of life of the community can be classified into 7 dimensions as follows: 1) Agritourism 2) Ecotourism 3) Cultural Tourism 4) Health Tourism 5) Business Tourism 6) Ecotourism 7) Buddhist Tourism generate income and create a sustainable economic base by local people in the community resulting in a creative way of presenting tourism in different dimensions.

Keyword: myths and rituals, community based tourism, geosyncline area of Phu Wiang mountain

บทนำ

บริบทสังคมปัจจุบันกระแสสำคัญที่กำลังเกิดขึ้นทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวต้องปรับตัว มีแนวโน้มจะเดินทางท่องเที่ยวในประเทศเป็นจำนวนมากขึ้นเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 และกระแสการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สนับสนุนชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน ทั้งยังกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทำให้โซเชียลมีเดียและสมาร์ทโฟนมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้บริโภคมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไป รวมถึงทำให้การดำเนินธุรกิจจำเป็นต้องปรับตัวให้ทัน

จากความเจริญในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึงปรับตัวเพื่อก้าวให้ทันต่อสถานการณ์ของตลาดทุนนิยมในปัจจุบันและอนาคตเพื่อมัดใจกลุ่มนักท่องเที่ยวและลูกค้า การพัฒนาศักยภาพความสามารถในการแข่งขันทางด้านธุรกิจการท่องเที่ยว การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจจนกลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ หรือแม้กระทั่งการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Specialty Interest Tourism) ที่เกิดกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่มีความหลากหลายมากกว่าในอดีต อันเนื่องมาจากการเจริญทางด้านวัตถุและกระแสการพัฒนา กลุ่มนักท่องเที่ยวจึงมีหลายกลุ่มในแต่ละกลุ่มมีความชอบการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน การพัฒนาทางการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ความแตกต่าง ในเชิงภูมิศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาครัฐและท้องถิ่นจึงมีนโยบายทาง

การเมือง (Political Policy) ร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่นำเสนออัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชนให้เป็นจุดเด่นดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังจะเห็นได้จากการประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยวิถีแห่งทุนทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตได้ถูกนำเสนอความเป็นตัวตนในมิติการท่องเที่ยวและมิติแห่งชาติพันธุ์

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจนในกลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานกันกับการเรียนรู้ด้านวิถีชีวิตของกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ และการท่องเที่ยวนี้ได้ถูกอธิบายประวัติความเป็นมาด้วย เรื่องเล่าตำนาน ประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติศาสตร์ชาติ นิทานพื้นบ้านจัดเป็นสื่อสำคัญในการอธิบายให้เห็นถึงวัฒนธรรมและบริบทสังคมในแต่ละยุคสมัย (กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2543, น. 153) ได้ทำการศึกษานิทานพื้นบ้านรูปแบบมุขปาฐะเพื่อวิเคราะห์อนุภาค พฤติกรรม และเหตุการณ์สำคัญที่สื่อให้เห็นถึงปรากฏการณ์และความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดผ่านภูมิปัญญา โดยใช้เป็นสื่อในการกำหนดกรอบจารีตในชุมชนหรือสังคม แสดงให้เห็นถึงคตินิยมที่คิดค้นโดยบรรพบุรุษผ่านนิทานตำนานท้องถิ่น (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543, น. 136) ได้ศึกษานิทานพื้นบ้านในไทยเพื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดคติชนวิทยาเพื่อมุ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความหมายของการใช้นิทานพื้นบ้านและการใช้ในบริบทต่าง ๆ โดยคติชนวิทยาถูกพัฒนาจากคตินิยมที่ข้อมูลวรรณกรรมจากชาวบ้านเพื่อวิเคราะห์คติที่เกิดจากการสอดแทรกวิถีชีวิตที่พยายามจะสื่อสารนัยหรือความหมายที่แฝงไว้เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2530, น. 115) จึงอธิบายว่าคตินิยมชาวบ้านเป็นรูปแบบวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ที่มีการนำเสนอผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งที่มีลักษณะร่วมจากการแพร่กระจายของวรรณกรรมหรือนำเสนอวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยข้อมูลเหล่านั้นถูกสืบทอดโดยการเล่าเรื่องและมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร จึงแสดงให้เห็นว่าข้อมูลทางวัฒนธรรมถูกสื่อสารมากกว่าหนึ่งความหมาย เพื่อให้การอาศัยอยู่ร่วมกันในกลุ่มชาติพันธุ์เป็นไปด้วยความเข้าใจกัน

การประยุกต์ใช้คติชนในบริบทใหม่เพื่อสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ได้มีการใช้นิทานตำนานและพิธีกรรมในชุมชนเป็นหนึ่งหนึ่งในการนำเสนอความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เพื่อให้สังคมภายนอกรับรู้ความเป็นตัวตนที่มีลักษณะเฉพาะในด้านต่าง ๆ เป็นการนำเสนอภาพแทนจากวัฒนธรรมดั้งเดิมในวิถีชีวิตการนำเสนอและวิเคราะห์คติชนสร้างสรรค์ในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่าได้มีการปรับเปลี่ยนบริบทของข้อมูลคติชนให้เกิดการสร้างสรรคทั้งทางด้านการท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมยุคดิจิทัล ที่มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดมูลค่าและความน่าสนใจ (ประมินท์ จารุวรรณ, 2556, น. 65) ได้ศึกษาภาพลักษณ์ของชุมชนที่ถูกนำเสนอโดยชุมชนเอง เป็นกระบวนการนำเสนอความเป็นกลุ่มก้อนและการร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อแสวงหาประโยชน์เพื่อส่วนร่วมบนฐานรากทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ชุมชนกับความเป็นตัวตน หากแต่ภาพลักษณ์ในชุมชนส่วนใหญ่นี้ นำเสนอความเป็นกลุ่มผ่านความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ และเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ

พื้นที่จังหวัดขอนแก่นได้มีการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวและภูมิปัญญาผ่านประเพณีประจำจังหวัดโดยเปิดพื้นที่ในการประชาสัมพันธ์และจัดอบรมการสร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชนที่เกิดจากเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวดังจะเห็นได้จาก (ประมวล พิมเสน, 2541, น. 115) ได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดขอนแก่นเพื่อเป็นฐานรากในการใช้ต่อยอดในการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ โดยจังหวัดขอนแก่นได้กระจายแนวคิดในการนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนผ่านความ

เป็นตัวตนบนวิถีการดำเนินชีวิต ผนวกกับการมีแผนและนโยบายที่สนับสนุนท้องถิ่นให้ยกระดับสู่สากลด้านการท่องเที่ยว ในมิติที่หลากหลาย ขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรที่เป็นต้นทุนที่หลากหลาย โดยเฉพาะอำเภอภูเวียง มีการนำเอา ต้นทุนทางวัฒนธรรมมาจัดการท่องเที่ยวผ่านพื้นที่สำคัญที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อำเภอภูเวียงและอำเภอเวียงเก่า มีลักษณะเด่นทั้งทางด้านกายภาพ ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ทางธรณีวิทยา เป็นพื้นที่ที่จังหวัดขอนแก่นให้ความสำคัญจน นำมาเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดโดยใช้สัตว์โลกดึกดำบรรพ์คือไดโนเสาร์ (เฉลียว สุริยมาตย์, 2556, น. 236) ได้รวบรวมข้อมูล ในพื้นที่แอ่งเทือกเขาภูเวียงและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ไว้ในหนังสือภูเวียงเมืองประวัติศาสตร์ ข้อมูลในหนังสือได้นำเสนอ พัฒนาการและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอำเภอภูเวียง ทั้งยังอธิบายผ่านหลักฐานทั้งทางด้านโบราณวัตถุข้อมูลชุมชนปาฐะและ ข้อมูลลายลักษณ์อักษร

จากกระแสการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ชุมชนในท้องถิ่นในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เกิด การนำเสนอตัวตนบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนสู่การเชื่อมโยง ข้อมูลที่ถูกนำเสนอในมิติต่าง ๆ การให้บริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนได้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวจาก กระแสสังคมดังกล่าว โดยชุมชนในเทือกเขาภูเวียงนี้ยังคงแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของพื้นที่ชุมชนผ่านทุนทาง วัฒนธรรมในรูปแบบใดบ้าง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่ประยุกต์ใช้ตามแนวคิดคิดสร้างสรรค์ใน มิติการท่องเที่ยวชุมชนที่อธิบายผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในวิถีชีวิตชุมชน พื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอ เวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เพื่อเท่าทันความต้องการในยุคกระแสการท่องเที่ยวสมัยใหม่ในมิติทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้ สร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงบนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตสู่ความยั่งยืนของชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการนำทุนทางวัฒนธรรมประยุกต์ใช้ในมิติการท่องเที่ยวชุมชนที่อธิบายผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ลงพื้นที่ภาคสนามในการสัมภาษณ์เชิงลึกประเด็นตำนานที่แพร่กระจายอยู่ในแอ่งเทือกเขาภูเวียง
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและพิธีกรรมภายในชุมชน
3. ศึกษาปรากฏการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่แอ่งเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น
4. วิเคราะห์ข้อมูลการสื่อสารความหมายจากตำนานและพิธีกรรมเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

ด้านพื้นที่ : พื้นที่ 3 ตำบล 39 หมู่บ้าน ในแอ่งเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

ด้านเนื้อหา : ดำเนินและพิธีกรรมในชุมชนที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งรูปแบบมุขปาฐะและลายลักษณ์

ด้านเวลา : ระยะเวลาในการศึกษาปรากฏการณ์ระหว่างปี พ.ศ. 2563 ถึง พ.ศ. 2564

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและประเด็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทางวัฒนธรรม
2. แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในมิติที่ท่องเที่ยวและการเข้าถึงชุมชน
3. แบบแสดงความยินยอมในการเข้าร่วมวิจัยตามรูปแบบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล เรื่องเล่า ดำเนิน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชุมชนยอมรับ
2. วิเคราะห์การนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนที่เชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชุมชนกับสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานการดำเนินชีวิต
4. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารความหมายทางวัฒนธรรม หมายถึง การใช้วัฒนธรรมเป็นภาษาในการสื่อสารสื่อความหมายทางวัฒนธรรม สืบเนื่องมาจากในยุคการทำเกษตรกรรมของมนุษย์มีความผูกพันกับการทำการเกษตร มีการปลูกพืชผักทั้งกินเองและจำหน่าย จึงมีการผูกพันกับแรงงาน ผู้คน เกิดการอบรมบ่มเพาะขึ้นในสังคมนั้น วัฒนธรรมคือรูปแบบของวิถีชีวิตที่แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม การสื่อความหมายวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวคุณค่าและลำดับความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมเพื่อยังประโยชน์ต่อมนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ (นิก เลิศชาญฤทธิ, 2554 น. 102)

แนวคิดทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์ หมายถึง การที่ศึกษาข้อมูล “คติชนวิทยา” ศาสตร์สาขาหนึ่งที่ศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งในสังคมชนบทและในสังคมเมือง “คติชนสร้างสรรค์” จะอธิบายปรากฏการณ์ “สร้างสรรค์” ในส่วนนี้จะสังเคราะห์ให้เห็นวิถีคิดของคนไทยในการนำคติชนในนิทานพื้นบ้านตำนาน เรื่องเล่าพื้นบ้านมาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ ในบริบท โลกสังคมทุนนิยม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ พุทธพาณิชย์ และโลกเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลการสร้างสรรค์คติชน ใหม่ ๆ ในบริบททุนนิยมและการท่องเที่ยว ทำให้สังเคราะห์ได้ว่า วิถีคิดของคนไทย (ศิริพร ณ ถลาง, 2558)

ผลการวิจัย

จากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในมิติการท่องเที่ยวชุมชนที่อธิบายผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิถีชีวิตชุมชน ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่าข้อมูลจากการศึกษาและวิเคราะห์บริบทของชุมชนได้มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมไปสนับสนุน การท่องเที่ยว วิถีวัฒนธรรมบำบัด และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน เป็นการประยุกต์รูปแบบการท่องเที่ยวเข้ากับชุมชนในมิติต่าง ๆ โดยในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง ปรากฏ 7 มิติดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 5) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ 6) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 7) การท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ในชุมชนโดยในแต่ละหมู่บ้านได้มีการทำเกษตรกรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่น สวนเกษตรผลไม้ สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำสวนดอกไม้ สวนเกษตร รวมไปถึงสถานที่ราชการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การยกระดับพัฒนาสินค้าทางการเกษตรที่ทันสมัย เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว หรือแม้แต่ตลาดชุมชนที่จัดให้เป็นพื้นที่ในการจำหน่ายสินค้าและอาหารพื้นถิ่นที่ทำได้ตามธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมความสวยงามและสัมผัสกับธรรมชาติที่เป็นปกติรวมถึงวิถีชีวิตและอาชีพหลักของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงเกษตรนี้ถูกดำเนินไปด้วยความเป็นตัวตนของคนในชุมชน โดยปรากฏรายละเอียดมีดังนี้

1.1 พื้นที่ไร่ชาเวียง ตั้งอยู่พื้นที่บ้านหนองนาคำ คุ่มโนนจานเกี้ยว เป็นศูนย์เรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงเกษตร คนในพื้นที่ชุมชนเชื่อว่าพื้นที่บริเวณนั้นเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมากในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อันเนื่องมาจากเป็นพื้นที่บริเวณเนินสูงและอยู่ใกล้ห้วยลำบอง (สายน้ำสำคัญของชุมชน) หรือส่วนหนึ่งอาจมาจากการเป็นการใช้เมล็ดพันธุ์ที่จัดหามาจากที่อื่นมาปลูกเป็นพื้นที่เพื่อทดลองและขยายพันธุ์สู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจในสังคม จึงทำให้ไร่ชาเวียงเป็นพื้นที่แห่งเรียนรู้สู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน เกิดการอาศัยอาชีพเกษตรกรในการสร้างรายได้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวตลาดเกษตรของชุมชน (อนุสรณ์ เทพาลุน, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2563)

ภาพที่ 1 สวนพืชผักไร่ชาเวียง อำเภอเวียงเก่า

1.2 พื้นที่สวนอินทผลัมภูเวียง จากกระแสการปลูกอินทผลัมผลไม้นำเข้าที่เหมาะสมกับพื้นที่เขตที่มีอากาศร้อน เป็นพืชที่สามารถเจริญเติบโตได้เป็นอย่างดีในพื้นที่ภูเวียง ทำให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากการปลูกอินท

ผาลัม มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวภายใต้ concept “การชิมชมสวน” โดยมีการเก็บค่าบริการ เข้าชมสวน เรียนรู้วิธีการปลูก กิจกรรมดังกล่าวทำให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบหนึ่ง เกิดรายได้ในชุมชนจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในสวนอินทผาลัม (ภัสรา วันพุดซา, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2563)

ภาพที่ 2 สวนอินทผาลัม อำเภอเวียงเก่า

1.3 ไร่ศิริธรรมจักร กลุ่มรัฐวิสาหกิจชุมชนบนฐานการจัดตั้งของคนในชุมชน เป็นศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตร เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดการอาชีพธรรมชาติเป็นทุน มีการจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อจากต้นกก การออกแบบผลิตภัณฑ์จากต้นกก การปลูกผักหวานป่า การอนุรักษ์ดิน โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแบบครบวงจร ทั้งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ป่าชุมชน การจัดกิจกรรมในไร่ศิริธรรมจักรจึงส่งผลให้วิถีชีวิตและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติถูกนำเสนอผ่านความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและการเกษตรของชุมชนในพื้นที่ (จิรพงษ์ คำขวา, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2563)

ภาพที่ 3 ศูนย์เรียนรู้เกษตรศิริธรรมจักร บ้านโคกม่วง อำเภอเวียงเก่า

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังในด้านการศึกษามีความพอใจต่อทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ตามธรรมชาติ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นการรบกวนต่อระบบนิเวศในขณะเดียวกันก็สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่จะทำให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ผ่านทุนทางด้านธรรมชาติที่ถูกจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 น้ำตกทัพญาเสื่อ สายธารต้นน้ำที่ไหลจากเทือกเขาภูเวียง ตั้งอยู่ที่บ้านหินร่อง ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่อุดมไปด้วยสัตว์ป่าหายาก พันธุ์ไม้หายาก และยังเป็นลานหินน้ำตกขนาดใหญ่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของเมืองภูเวียง ทั้งยังเป็นเส้นทางเชื่อมโยงกับถ้ำผามือแดงที่ปรากฏรูปรอย

ฝ่ามือและรูปสัตว์ต่าง ๆ บริเวณถ้ำ น้ำตกทพญาเสือเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่หนึ่งที่สามารถเดินป่าชมความงามของสายน้ำและผืนป่าภูเวียงได้อย่างสุนทรีย์ะ ตำนานและข้อมูลประวัติศาสตร์เป็นฐานข้อมูลที่สนับสนุนให้พื้นที่สำคัญของชุมชนให้ได้รับความสนใจ (กมลวรรณ สิมมาคำ, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2563)

ภาพที่ 4 น้ำตกทพญาเสือ อำเภอเวียงเก่า

2.2 น้ำตกตาดโตน สายน้ำสำคัญอีกหนึ่งสายที่ตรงกับข้ามกับน้ำตกทพญาเสือ ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนสวรรค์ อยู่ในส่วนการดูแลและควบคุมของอุทยานแห่งชาติภูเวียง เป็นพื้นที่ต้นน้ำของลำห้วยของสายน้ำสายสำคัญของชาวภูเวียงใกล้กับพื้นที่บริเวณที่สมเด็จพระนเรศวรมาประทับเมื่อครั้งใช้เป็นเส้นทางเดินทัพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้ำตกตาดโตนนี้เป็นการเดินป่าสู่น้ำตก ระหว่างทางเป็นเส้นทางที่เดินทางสะดวกเหมาะแก่การเรียนรู้ในระยะสั้นจึงทำให้ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดเพราะใช้เวลาไม่นานก็เดินป่าถึงน้ำตกเป็นการเรียนรู้และท่องเที่ยวผ่านธรรมชาติของพื้นที่ในเทือกเขาภูเวียงอำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

2.3 อุทยานแห่งชาติภูเวียง พื้นที่เรียนรู้ธรรมชาติและศึกษาประวัติศาสตร์ทางด้านเรื่องไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปีแห่งเมืองภูเวียง จากตำนานหมากบักทอกที่มีลำตัวขนาดใหญ่จนได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นไดโนเสาร์ จากการค้นพบโครงกระดูกขนาดใหญ่และอธิบายด้วยตำนานทำให้คนในชุมชนเชื่อว่าเป็นหมากบักทอกตามตำนานเป็นไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี แต่เมื่อได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้และศึกษาด้านธรณีวิทยา จึงได้มีการนำเสนอโครงกระดูกขนาดใหญ่เป็นไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปีของเมืองภูเวียง เส้นทางเดินป่าไปยังหลุมขุดค้นต่าง ๆ ในพื้นที่อุทยานได้มีการจัดสถานที่รับรองเป็นจุดชมวิวและให้ความรู้ตามพื้นที่สำคัญ มีหลุมขุดค้นจำนวน 9 หลุมขุดค้น โดยมีสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นปฐมแห่งการนำร่องในการศึกษาและท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง ในขณะที่บริเวณใกล้เคียงเส้นทางเดินท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่นี้ ได้มีจุดบริการลานกางเต็นท์สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมารับอากาศบริสุทธิ์ที่เทือกเขาภูเวียงและมีพื้นที่ให้บริการและทำกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายพื้นที่ภายในอุทยานฯ ดังนั้นจากตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นได้ถูกเชื่อมโยงเรื่องราวให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สร้างชื่อเสียงให้กับเมืองภูเวียงดังไกลไปทั่วโลกและได้รับการพระราชทานนามชื่อไดโนเสาร์จากสมเด็จพระเทพฯว่า “ภูเวียงโกซอรัส สรินธเน” ทำให้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่สร้างฐานเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวให้กับชุมชนคนในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง (สวัสดี ศรีทน, สัมภาษณ์, 05 มีนาคม 2563)

ภาพที่ 5 อุทยานแห่งชาติภูเวียงพื้นที่เส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2.4 ทุ่งใหญ่เสอาอารามเมืองภูเวียง พื้นที่ทุ่งใหญ่เสอาอารามหรือทุ่งใหญ่แสนสำราญของชุมชนบนเทือกเขาภูเวียงเป็นพื้นที่ค้นพบวัตถุโบราณจำนวนมาก เช่น พระพุทธรูปหิน พระพุทธรูปทองคำ เสอาหินใหญ่ ลูกนิมิต ใบเสมา เป็นต้น และเป็นพื้นที่พบหว่านสมุนไพร์ ที่สามารถรักษาโรคเป็นจำนวนมาก จากหลักฐานทางด้านมุขปาฐะเรื่องเล่าที่สืบทอดจากอดีตและได้มีการบันทึกตามข้อมูลลายแทงเอกสารโบราณ ได้มีการอธิบายถึงพืชพันธุ์ไม้ป่าที่สำคัญของบริเวณนั้นไว้หลายจุด และตามตำนานเชื่อว่าเป็นพื้นที่มีสมบัติซ่อนอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้มีการพยายามขึ้นไปพิสูจน์ทำหายอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อหวังสมบัติ ส่วนใหญ่ไม่ประสบผลสำเร็จ หากแต่คนในชุมชนเองขึ้นไปประกอบพิธีกรรมตามข้อมูลในลายแทงโบราณจึงจะสามารถนำสมบัติในพื้นที่ออกมาได้ เช่น การอัญเชิญพระพุทธรูปมาเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง การเชิญใบเสมาและลูกนิมิตมาฝังบริเวณโบสถ์วัดประจำอำเภอ การอัญเชิญเสอาหินมาเป็นหลักเมืองภูเวียง พิธีกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนที่เป็นส่วนรวมของชุมชนจะกระทำสำเร็จทุกประการ คนในชุมชนจึงมีมติข้อตกลงร่วมกันในการสงวนพื้นที่แห่งนี้ให้เป็นเพียงพื้นที่เรียนรู้ธรรมชาติตามลายแทงโบราณ ห้ามมิให้นำสิ่งของติดตัวลงมาจากสันเขาภูเวียง เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรูปแบบการผจญภัยตามข้อมูลตำนานท้องถิ่น (วิศาล อเนกเวียง, สัมภาษณ์, 13 เมษายน 2563)

ภาพที่ 6 แผนที่เส้นทางไปทุ่งใหญ่เสอาอารามเมืองภูเวียง

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวและเยี่ยมชมสถานที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมในชุมชน เช่น การชมโบราณวัตถุ วัด ประเพณี พิธีกรรม รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในแต่ละยุคสมัย ซึ่งอาจถูกจัดเป็นสถานที่สำคัญของชุมชนหรือรวมไปถึงสถานที่ในชุมชนที่มีการอธิบายและกล่าวถึงจากตำนานและการบอกต่อ พื้นที่เหล่านั้นปรากฏอยู่

ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่าจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ปากช่องภูเวียง ปากช่องภูเวียงคือทางเข้าออกพื้นที่อำเภอเวียงเก่าเพียงเส้นทางเดียวโดยเชื่อว่าบริเวณนี้เกิดจากตำนานหมาบักทอกที่เดินทางตามปู่ด้วงมาจากเมืองชัยภูมิและได้เจอตัวแลน จึงวิ่งตามจนมาถึงเทือกเขาภูเวียง ตัวแลนวิ่งผ่านรูระหว่างช่องเขา และหนีไปได้ แต่ด้วยขนาดตัวหมาบักทอกที่ตัวใหญ่ตั้งแต่เกิดโดยมีตำนานอธิบายว่า “หมาบักทอกแปดคอกแต่ยังป่วนสืมตา ขนาดของตัวหมาบักทอกเกิดมามีขนาดยาวแปดคอก หมายถึงขนาดลำตัวใหญ่ และมีความยาว 240 เซนติเมตร” จึงวิ่งชนสันเขาภูเวียงพังทลายเป็นช่องทางสามารถสัญจรไปมาได้ พื้นที่ปากช่องภูเวียงแห่งนี้จึงถูกจัดให้เป็นพื้นที่ประตูเมืองทลุมิติสู่เมืองลับแลในหุบเขาภูเวียง ทั้งยังมีประวัติศาสตร์พระยานรินทร์สงครามที่ถูกประหารชีวิตและตั้งศาลเพื่อระลึกถึงคุณงามความดีของท่านไว้บริเวณนั้น บริเวณใกล้เคียงกันเป็นสายน้ำที่บรรจบระหว่างมวลน้ำที่มาจากน้ำตกทัพญาเสือและน้ำตกที่ไหลมาจากน้ำตกตาดโตนหลอมรวมเป็นลำน้ำบองผ่านฝายน้ำล้นที่มีลักษณะคล้ายน้ำตก ปากช่องภูเวียงจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งทางด้านลักษณะทางกายภาพ ทั้งฝายน้ำล้นลำน้ำบอง และที่สำคัญคือการแวะมาราบไหว้พระยานรินทร์หรือปู่จอมที่ชาวภูเวียงเรียก มีพิธีกรรมจัดขึ้นในตลอดทุกปี เช่น การเปลี่ยนเครื่องทรงรูปปั้นพระยานรินทร์ การบวงสรวงด้วงดนตรีและแคนวงการแสดงที่บ่งบอกถึงความเป็นลาว การเสี่ยงทายบั้งไฟในฤดูกาลขอฝน เป็นต้น ในระหว่างการสัญจรไปมารถทุกคันต่างบีบแตรและยกมือไหว้เพื่อแสดงความเคารพและขอพร บริเวณปากช่องเมืองภูเวียงจึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางวัฒนธรรมและเป็นจุดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเมืองภูเวียงอีกด้วย (บุ๋น สร้อยแก้ว, สัมภาษณ์, 15 เมษายน 2563)

ภาพที่ 7 ศาลพระยานรินทร์ ปู่จอมปากช่องภูเวียง

3.2 ตำนานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอำเภอเวียงเก่า พุทธศิลป์ลาวล้านช้างที่ถูกกล่าวถึงในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนจนเป็นตำนาน และเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปขอฝน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดจันทาราม บ้านเมืองเก่า โดยบริเวณศาลาวัดถูกจัดไว้เพื่อผู้ที่มาเยี่ยมชมหรือท่องเที่ยวในชุมชนได้มาราบไหว้บูชาและขอพร เป็นสถานที่ในการรวบรวมพระพุทธรูปศิลปะลาวล้านช้างไว้จำนวนมากทั้งที่พบในพื้นที่ภูเวียง และการบูชา มาไว้จากพื้นที่อื่น และวัดเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างแรงศรัทธาจนทำให้เกิดพื้นที่แห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งยังในบางปีที่มีเหตุการณ์สำคัญในชุมชนหรือหากปีไหนฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหรือปีนั้นแล้ว ก็จะมีอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ลงมาแห่รอบหมู่บ้านเพื่อขอฝน และเพื่อให้คนในชุมชนได้สรองน้ำและกราบไหว้ขอพรอย่างใกล้ชิด ความศักดิ์สิทธิ์จาก ความเชื่อของคนในชุมชนจึงเสริมสร้างให้ตำนานมาอธิบายวัตถุประสงค์สร้างเรื่องราวจนทำให้น่าสนใจและเป็นสถานที่สำคัญอีกที่หนึ่งที่เหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (พระอาจารย์หลวง วัฒน, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2564)

ภาพที่ 8 พระคู่บ้านคู่เมืองอำเภอภูเวียงและอำเภอเวียงเก่า

3.3 หอหนังประจำเจ้าเมืองภูเวียง จากตำนานเจ้าเมืองภูเวียงซึ่งข้างตรวจพล และมีการคล้องช้างมาใช้เป็นแรงงานในเมืองภูเวียงช่วงนั้น เจ้าเมืองภูเวียงจึงได้สั่งให้มีการจัดตั้งศาลหอหนังประจำขึ้นบริเวณพื้นที่ใกล้เรือนประทับตามคติของคนคล้องช้าง ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านเมืองใหม่ โดยภายหลังจากเจ้าเมืองภูเวียงถึงแก่กรรมได้มีการนำเอากระดูกและรูปถ่ายไปประดิษฐานรวมกับหอหนังประจำและเมื่อมีบรรพบุรุษในตระกูลเสียชีวิตก็จะนำไปรวมไว้บริเวณหอหนังประจำนั้น มีการเลี้ยงบวงสรวงในวาระสำคัญมีการให้อังคค์ความรู้รูปแบบป้ายประชาสัมพันธ์ให้ ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่เทือกเขาภูเวียงอีกแห่งหนึ่งที่เป็นจุดที่น่าสนใจที่ทั้งได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาวิถีชีวิตในอดีตและเรียนรู้พิธีกรรมที่ถูกจัดขึ้นในการบูชาศาลหอหนังประจำนี้อีกด้วย

ภาพที่ 9 ศาลหอประจำเจ้าเมืองภูเวียงคนแรก

3.4 โรงเรียนภูเวียงวิทยายนสมัย ร.5 สถานศึกษาที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสถานศึกษาแห่งแรกของเมือง ภูเวียง ถูกออกแบบให้เข้ากับเหตุการณ์ในสมัยนั้นคือได้มีการสร้างหลุมหลบระเบิดจากภัยสงครามไว้ด้วย ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านหนองคาติดกับบ้านหนองคูและบ้านเมืองใหม่ การใช้สอยอาคารในปัจจุบันได้ถูกจัดให้เป็นสถานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ของคนในชุมชนคนภูเวียงเมื่อครั้งอดีต มีการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่พบเจอในชุมชน วัตถุโบราณประเภทต่าง ๆ และยังเปิดให้เข้าเยี่ยมชมเป็นปกติ หากเป็นวันเวลาราชการที่มีการจัดการเรียนการสอนก็ยังคงเปิดให้บริการ ด้วยสถาปัตยกรรมของอาคารและหลักฐานโบราณวัตถุทำให้พื้นที่นี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสื่อให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่หลงเหลืออยู่ในเมืองภูเวียง

ภาพที่ 10 โรงเรียนภูเวียงวิทยายนโรงเรียนแห่งแรกของอำเภอ สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5

4. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยมีกิจกรรมและการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีเป้าหมายในการรักษาสุขภาพ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเพื่อความผ่อนคลายที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างชัดเจน มีกิจกรรมในชุมชนที่จัดขึ้นและเป็นพื้นที่ในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีรายละเอียดดังนี้

4.1 เกลือสินเธาว์เมืองไดโนเสาร์กับการรักษาสุขภาพ พื้นที่ภายในเทือกเขาภูเวียงแห่งนี้มีลักษณะทางกายภาพเป็นแอ่งกระทะโดยมีตำนานกล่าวถึงว่าพื้นที่แห่งนี้ในอดีตเคยเป็นท้องทะเลที่อุดมสมบูรณ์ และได้พบหลักฐานทางด้านธรณีวิทยาที่มีการค้นพบโครงกระดูกสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในทะเล จึงได้มีการทดลองนำน้ำบริเวณที่มีความเค็มมาต้มผ่านกระบวนการระเหยแห้งจนเกิดเป็นเกลือสินเธาว์ แล้วนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์บำรุงผิวโดยมีสรรพคุณและวิตามินต่าง ๆ นำมาปรุงอาหาร นำมาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำไข่เค็มเพื่อจำหน่ายให้กับคนในชุมชนเองและนักท่องเที่ยว ที่มาเที่ยวเมืองภูเวียงจนเป็นที่รู้จักว่าเกลือสินเธาว์เมืองไดโนเสาร์ในเทือกเขาภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ 11 แหล่งเกลือสินเธาว์เมืองไดโนเสาร์ในเทือกเขาภูเวียง

5. การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ

การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ หมายถึง รูปแบบการกระจายรายได้ตั้งหน่วยงานราชการกลุ่มนายทุน และประชากรในชุมชน ด้วยระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลทุกหน่วยงาน โดยมีการจัดอบรมอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน การ

รวมถึงกลุ่มอาชีพเสริมในชุมชนที่จัดตั้งในรูปแบบธุรกิจเป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวและแขกที่มาเยือน จะเห็นได้จากตัวอย่างดังต่อไปนี้

5.1 กลุ่มทอผ้าธรรมชาติโคกภูตากา กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาตินี้จัดตั้งเมื่อปี 2539 ตั้งอยู่บ้านโคกม่วง ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ใช้แนวคิดในการนำหินทรายยุคไดโนเสาร์บริเวณโคกภูตากากมา ย้อมสีผ้าโดยกรรมวิธีทางภูมิปัญญา ทำให้ได้ผ้าที่มีสีและเนื้อผ้าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นผ้าที่ทอขึ้นจากวัตถุดิบในพื้นที่ภูเวียง โดยคนภูเวียงเอง รูปแบบของการนำเสนอผ้าย้อมสีจากหินทรายยุคไดโนเสาร์นี้ได้ใช้เรื่องราวทางธรณีวิทยาเป็นส่วนในการนำเสนอ ทั้งวัตถุดิบที่มาเป็นสีย้อม ลวดลายไดโนเสาร์ที่เกิดจากตำนานสัตว์ยุคดึกดำบรรพ์ สร้างเรื่องราวบนพื้นที่ชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้สร้างธุรกิจให้กับชุมชน

ภาพที่ 12 การย้อมผ้าด้วยสีหินทรายยุคไดโนเสาร์

5.2 ศูนย์เรียนรู้การทำตุ่งวัดนายมวราราม เป็นศูนย์สำหรับผู้สูงอายุและผู้สนใจตั้งอยู่ที่วัดนายมวราราม ตำบลในเมือง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น กิจกรรมที่ดำเนินจากอดีตถึงปัจจุบันมีการทอผ้าไหมพื้นเมืองการทำตุ่งแมว โดยจะสลับช่วงในการทอผ้าและการทำตุ่งเพื่อให้เป็นที่สนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือน มีการจัดแสดงนำเสนอผ้าไหมพื้นเมืองหายาก และตุ่ง ที่สามารถนำไปเป็นองค์ประกอบในงานบุญแมวพิงเทศน์มหาชาติได้หรือแม้กระทั่งเป็นของฝากประดับบ้านได้ นักท่องเที่ยวหรือกลุ่มคนภายนอกที่มามีความสนใจการนำเสนอกรรมวิธีขั้นตอนในการทำตั้งแต่การย้อม การมัดหมี่ที่ใช้เรื่องราวสัตว์ตามความเชื่อ และสัตว์ในตำนานของเมืองภูเวียงมาสร้างสรรค์ การติดกระดาษไม้ไผ่ตามความเชื่อเรื่องสิ่งมงคล การทอตุ่ง และอื่น ๆ อีกด้วย เป็นการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ภายในศูนย์แห่งนี้ สร้างความสุขให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเองและสร้างรอยยิ้มให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้มาเรียนรู้วิถีแห่งชุมชนในเทือกเขาภูเวียง เป็นการท่องเที่ยวที่สามารถเป็นธุรกิจชุมชนโดยกลุ่มที่รวมกันจัดตั้งขึ้นเอง สร้างรายได้บนฐานเศรษฐกิจที่ชุมชนดำเนินการและบริหารจัดการเอง

6. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมมุ่งเพื่อชื่นชมศึกษา เรียนรู้ การผจญภัยและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางเศรษฐกิจการเดินทางที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 การปลูกป่าและสำรวจพรรณไม้อุทยานแห่งชาติภูเวียง พื้นที่เทือกเขาภูเวียงเป็นพื้นที่ที่ชุมชนดำรงชีวิตที่อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นคนในชุมชนจึงตระหนักในการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นอย่างดี รวมถึงมีการฟื้นฟูสวนต่าง ๆ ให้พื้นที่ป่าและแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ จนได้มีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูเวียงเพื่ออนุรักษ์ป่าและพรรณพืชขึ้น สร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาและหน่วยงานภายนอกที่จะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมหรือโครงการ เช่น โครงการเพาะกล้าไม้พรรณพืชหายาก โครงการปลูกป่าในวันสำคัญของชุมชนการจัดกิจกรรมขึ้นอยู่เรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง ร่วมมือกันทั้งคนในชุมชนและภาครัฐทำให้กิจกรรมเป็นที่น่าสนใจสามารถรองรับทัวร์นักท่องเที่ยวหรือกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ที่มาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมได้

ภาพที่ 13 หน่วยบริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่เทือกเขาภูเวียง

6.2 การเดินสำรวจพื้นที่ป่าต้นน้ำภูเวียง พื้นที่ป่าต้นน้ำภูเวียงถูกสร้างขึ้นเพื่ออนุรักษ์เส้นทางน้ำที่มาบรรจบที่ปากช่องเมืองภูเวียง ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยทรายติดกับบ้านหนองนาคำ ในช่วงฤดูฝนในทุกปีจะมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้และสร้างเสริมการอนุรักษ์พื้นที่โดยตั้งชื่อโครงการว่า “โครงการเยาวชนต้นน้ำ” มีการจัดฐานการเรียนรู้ การเดินป่า การสำรวจเส้นทางน้ำไหล รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในเทือกเขาภูเวียงและการระบายน้ำสู่ลำน้ำบองที่ไหลผ่านพื้นที่เทือกเขาภูเวียงแห่งนี้ การจัดกิจกรรมเป็นการสร้างเครือข่ายกับสถานศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมแนวคิดในการจัดคือการท่องเที่ยวในชุมชนและการอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำผ่านหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ดลदनัย ศิริโคตร, สัมภาษณ์, 09 มีนาคม 2564)

7. การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การท่องเที่ยวแบบธรรมทัวร์โดยเป็นการสัญจรทำบุญในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือตามรอยพระเกจิอาจารย์ชื่อดังต่าง ๆ เพื่อให้ได้ไปเรียนรู้และค้นหาคำตอบต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เกิดขึ้นในพื้นที่เทือกเขา ภูเวียง อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น โดยปรากฏสถานที่การท่องเที่ยวเชิงพุทธดังนี้

7.1 พุทธอุทยานวัดถ้ำผาเก็ง พื้นที่ป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและป่าต้นน้ำ อุทยานแห่งชาติ ภูเวียง ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่พุทธอุทยาน ตั้งอยู่ที่บ้านโคกหนองขาม ตำบลในเมือง จากพื้นที่บริเวณนั้นจนส่งผลให้มีกลุ่มนายทุนและกลุ่มคนลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเพื่อหาผลประโยชน์จากพื้นที่นั้น จึงสร้างพื้นที่แห่งนี้เพื่อเป็นพื้นที่แห่งธรรม พื้นที่แห่งการอนุรักษ์ และได้รับความร่วมมือกับทุกชุมชนทั้งภายนอกและภายใน

ให้การสนับสนุนก่อสร้างศาสนสถานต่าง ๆ จนได้มีการขอแต่งตั้งเป็นพุทธอุทยานวัดถ้ำผาเก็งจวบจนปัจจุบัน เป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งของหุบเขาภูเวียงที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจะต้องแวะกราบไหว้พระขอพร เป็นทั้งพื้นที่ทางธรรมในการปฏิบัติธรรมบำบัตจิตใจ และเป็นที่พึ่งทางใจเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์จนไม่มีกลุ่มคนกลุ่มไหนบุกรุกเนื่องจากเป็นพื้นที่อุทยาน พื้นที่แห่งการรักษาป่าแห่งนี้จึงยังคงสมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน (หลวงพ่อบุรณ สิริธโร, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2564)

ภาพที่ 14 พุทธอุทยานวัดถ้ำผาเก็ง

7.2 วัดทรงศิลา (ถ้ำกวาง) ตั้งอยู่ที่บ้านหินร่อง ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น โดยบ้านหินร่องมีวัดทรงศิลาอยู่ 2 วัด ที่หนึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านอีกที่หนึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณทางขึ้น เขาภูเวียงในพื้นที่หมู่บ้านนั้นชื่อวัดเป็นชื่อเดียวกันทั้งสองคือวัดทรงศิลา พื้นที่มีร่องหินที่เป็นน้ำผ่านขนาดใหญ่จนเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านหินร่อง มีถ้ำสำหรับนั่งเจริญจิตภาวนา ประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีพิธีกรรมสงฆ์น้ำในเดือนห้าของทุกปี มีการเสี่ยงทายบังไฟเพื่อขอฝนและเสี่ยงทายคาดการณ์ถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำเร็จในการทำนาในปีนั้น วัดถ้ำกวางหรือวัดทรงศิลาเป็นพื้นที่ทางธรรมและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนบ้านหินร่อง เป็นพื้นที่ทางศาสนาที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวเพื่อบำบัตจิตใจทางธรรมะทางธรรมชาติ (เฉลียว สุริยมาตย์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2564)

ภาพที่ 15 วัดทรงศิลาถ้ำกวางบ้านหินร่อง

7.3 วัดจันทร์เขมาราม (เขาน้อย) ตั้งอยู่ที่บ้านนาแพง ตำบลเขาน้อย อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น ลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ภูเขาสูงเดี่ยวในภูเขาวงแห่งนี้ ยอดภูเขาเป็นที่ตั้งของเจดีย์ศรีภูเวียง มีการประกอบพิธีกรรมในพื้นที่แห่งนี้คือ การตักบาตรเทโวโรหนะในวันแรกหลังจากออกพรรษา เป็นงานประจำปีของชาวอำเภอเวียงเก่า มีการ

สนับสนุนจากทางผู้นำชุมชนและทางองค์กรปกครองท้องถิ่นที่เข้ามาสนับสนุนในการจัดประเพณีดังกล่าว มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นพื้นที่ทางกายภาพที่พิเศษเพราะมีภูเขาปรากฏอยู่เพียงเดียวในแขวงแห่งนี้ เป็นที่มาของชื่อตำบลเขาน้อย เป็นเสน่ห์ของการท่องเที่ยวเมืองภูเวียงดินแดนแห่งอารยธรรม (กิมซัว เชื้อคำเพ็ง, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2564)

ภาพที่ 16 พระธาตุเจดีย์พุทธภูมิศรีภูเวียง วัดจันเขमारาม

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่เป็นจุดเด่นที่ทำให้สังคมอื่นได้รู้จักเทือกเขาภูเวียงมากขึ้น เป็นการเกิดการเรียนรู้วิถีชุมชนบนฐานทุนทางวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในมิติต่าง ๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูงมีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของสังคม ในขณะเดียวกัน “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” มีงสรรพ ขาวสะอาด (2540) เป็นแนวคิดที่ถูกใช้ในแวดวงการท่องเที่ยวอย่างหลากหลายโดยได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวในพื้นที่เทือกเขาภูเวียงนั้น แสดงให้เห็นถึงรูปแบบในการนำเสนอของชุมชนที่พยายามนำเสนอพื้นที่ของตนให้เป็นพื้นที่แห่งการผ่อนคลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตผ่านภูมิปัญญาและเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มาพักผ่อนอย่างเต็มเปี่ยม มีคุณภาพผ่านมิติการท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นการสื่อให้เห็นถึงรูปแบบของการใช้วิธีบำบัดโดยใช้ธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องอาศัยเคมีบำบัด พื้นที่เทือกเขาภูเวียงจึงเป็นสถานท่องเที่ยวในชุมชนบริการโดยคนในชุมชนเอง สอดคล้องกับแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ของ ศิราพร ณ ถลาง (2558) ที่เสนอการใช้ทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาพัฒนาสู่การท่องเที่ยว แสดงให้เห็นการบูรณาการของการบริหารจัดการของชุมชนเองและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนให้พื้นที่บริเวณจุดต่าง ๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวชุมชนจึงเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมเยือนเมืองภูเวียง

ดังนั้นกระแสการท่องเที่ยวชุมชนในเทือกเขาภูเวียงจึงเป็นการประยุกต์รูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน โดยการรองรับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจึงสามารถรองรับผู้มาเยือนได้รอบด้านในทุกมิติ เหมาะกับทุกกลุ่มและทุกช่วงวัย ชุมชนจึงสามารถสร้างรายได้บนฐานเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่มั่นคงและยั่งยืนจากทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างดียิ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. หากมีการศึกษาเพิ่มเติมอยากให้นำเสนอความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกอธิบายผ่านเรื่องเล่า ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้และตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น
2. หากมีการศึกษาในพื้นที่หรือประเด็นใกล้เคียงควรมีกระบวนการเชิงสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการใช้แนวคิดคติชนสร้างสรรค์เพิ่มเติม เพื่อยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชุมชนเพื่อสร้างรายได้และสร้างอาชีพจากการบูรณาการจากทุนทางวัฒนธรรมสู่การประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้เอื้อประโยชน์ทั้งผู้วิจัยและคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อรรถากร. (2514). วรรณกรรมจากบ้านใน. กรุงเทพมหานคร: (พิมพ์ครั้งที่ 2) หน่วยศึกษานิเทศก์
คติชนวิทยา: โอเดียนสโตร์.
- กุลลาบ มัลลิกะมาส. (2543). การศึกษานิทานพื้นบ้านรูปแบบมุขปาฐะ. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- กุลลาบ มัลลิกะมาส. (2516). คติชนวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). เอกสารประกอบการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านคติชาวบ้าน. มหาสารคาม: ภาควิชา
ภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- จิรพงษ์ คำขวา ช่างบายศรีบ้านเมืองเก่า อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น. (5 พฤศจิกายน 2563). สัมภาษณ์.
- ดลนัย ศิริโคตร บ้านดอนหัน อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. (10 พฤศจิกายน 2563). สัมภาษณ์.
- ธนิ เลิศชาณฤทธิ. (2554). การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).
- ปรมินท์ จารุวรรณ. (2556). ภาพลักษณ์ “หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว” จากวิถีคิดในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว
ในงานประเพณีเทศน์มหาชาติ. วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 42(2). 133-168.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2543). นิทานพื้นบ้านศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่
ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2541). ประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น. ขอนแก่น: คลังนาธรรมชาติวิทยา.
- พระครูสุทธธรรมานุกุล (ทอมสัน) วัดนายมวาราม เจ้าคณะอำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น. (20 ธันวาคม 2563).
สัมภาษณ์.
- พระอาจารย์นาวัน อนุโย วัดศรีภูเวียง บ้านดอนหัน อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. (23 ธันวาคม 2563).
สัมภาษณ์.
- พระอาจารย์หลวง วัฒนโณ วัดจันทาราม อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น. (15 มกราคม 2564). สัมภาษณ์.

มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด. (2540) *กติกา เครื่องมือ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อรักษาลิ่งแวดล้อม*.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
วิทยาเขตนครราชสีมา.

วิศาล อนนทเวียง บ้านดอนหัน ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. (15 มกราคม 2564). สัมภาษณ์.

ศิริพร ณ ถลาง. (2558). *"คติชนสร้างสรรค์" บทสังเคราะห์และทฤษฎี*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

(องค์การมหาชน): กรุงเทพมหานคร.